mis-suċċess tal-ħajja ta' bejniethom. Il-konflitti li kienu jinħolqu fil-ħajja taż-żwieġ, kif wieħed jista' jara mill-każijiet imressqa quddiem il-qrati, jagħtu stampa ċara tal-viżjoni tal-ħajja li kellhom in-nies ta' l-eta' pre-industijali; jgħinuna nifmhu kif dawn in-nies kien jħarsu lejhom infushom u lejn l-oħrajn, u anke kif kienu jaħsbu li għandhom jaġixxu u jgħixu flimkien bħala mara u raġel. Fi kliem ieħor, minn dawn il-każijiet tal-qrati wieħed jista' jislet kodiċi ta' etika li kien prodott kollettiv tas-socjeta' jew inkella l-frott ta' deċiżjonijiet individwali, jew forsi dawn it-tnejn flimkien.

Kitbiet ikkonsultati:

Cassar, C.: *Honour and Shame in the Mediterranean*. Malta, 2003.

Cassar, C.: *Daughters of Eve. Women, Gender Roles, and the Impact of the Council of Trent in Catholic Malta*. Malta 2002.

Farge, A.: *Fragile Lives. Violence, Power and Solidarity in Eighteenth Century Paris*. Eng. trans. Cambridge, 1993.

Goody, J. 'Inheritance, property and women: some comparative considerations'. Goody, J., Thirsk, J. and Thompson, E.P. (eds), *Family and Inheritance. Rural Society in Western Europe 1200-1800*. Cambridge, 1976.

Goody, J.: *The Development of the Family and Marriage in Europe*. Cambridge, 1983.

Grieco Matthews, S.F.: 'The body, appearance, and sexuality'. Zemon Davis, N. and Farge, A. (eds), *A History of Women in the West*, vol.iii. *Renaissance and Enlightenment Paradoxes*. Cambridge Mass and London, 1993.

Pitt Rivers, J.: *People of the Sierra*. Chicago, 1961.

Pitt-Rivers, J.: *The Fate of Schechem or the Politics of Sex: Essays in the Anthropology of the Mediterranean*. Cambridge, 1977.

The Canons and Decrees of the Council of Trent, celebrated under the sovereign pontiffs, Paul III and Pius IV. Eng trans. J. Waterworth. London, 1848.

IŻ-ŻWIEĠ, ID-DOTA, U L-KNISJA KATTOLIKA F'MALTA TAS-SEKLU SBATAX

Carmel Cassar

Għall-biċċa l-kbira tan-nisa Maltin ta' dari, kif wara kollox kien ukoll għall-biċċa l-kbira tan-nisa f'pajjiżi oħra fl-Ewropa u fil-Mediterran, iż-żwieġ kien avveniment li jġib miegħu l-akbar bidla ta' ħajjithom. F'Malta Kattolika mill-aħħar tas-seklu sittax 'il quddiem, iż-żwieġ kien qabel xejn meqjus bħala sagrament li jagħti l-grazzja sagramentali u li għalih kienet meħtieġa l-barka tal-qassis. Qabel iż-żwieġ kien hemm ċerimonja oħra – l-għerusija. Fiż-żmien ta' qabel il-Konċilju ta' Trentu, li l-aħħar sezzjoni tiegħu għalqet fl-1564, l-għerusija kellha saħħa daqs iż-żwieġ. Kulma kien hemm bżonn kien li l-għarus u l-għarusa jwiegħdu ruħhom lil xulxin fil-preżenza ta' qassis bħala xhud; mqar mingħajr il-permess tal-ġenituri.

Il-Konċilju ta' Trentu, li permezz tad-Digriet Tametsi, kien ipprova jġib iż-żwiġijiet taħt il-kontrol tal-Knisja, kien iddikjara li l-knisja kienet tiddiżapprova bil-qawwa żwiġijiet mingħajr il-kunsens tal-ġenituri; imma la darba żwiġijiet bħal dawn ikunu laħqu ingħataw il-barka tal-Knisja, din kienet tirrifjuta li tannullahom. Wara l-Konċilju ta' Trentu, l-Knisja baqgħet tinsisti fuq iż-żwieġ bħala sagrament, għalkemm il-verġinita' kienet meqjusa bħala virtu superjuri. Minn barra li ġabu magħhom infurzar akbar tal-liġi Kanonika, il-prinċipji ppridkati mill-Konċilju ta' Trentu komplew jinfurzaw il-persuna diġa dominanti tar-raġel fiż-żwieġ, u lill-mara ħallewlha biss ir-rwol tagħha fix-xogħol tad-dar. In-nisa kellhom ikunu xempju ta' ommijiet eżemplari u nisa tad-dar kif jogħġob lill-Knisja u kif approvat mis-soċjeta ċivili. Għall-wegħda tal-protezzjoni u s-sapport għal għomorhom li kien jagħtihom ir-raġel, huma kellhom jagħtuh l-ubbidjenza tagħhom.

Il-bint ħafna drabi kienet issib l-ġenituri tagħha jinponulha lil min tieħu bħala żewġha. Fuq min tieħu bħala żewġha kienet tiddependi l-pożizzjoni soċjali tagħha, il-pożizzjoni ekonomika tagħha, u fejn kienet se tispiċċa tmur toqgħod. Jidher li n-nisa ta' dak iż-żmien ma kinux jistennew minn żwieġhom l-intimita' emozzjonali li jistennew illum. Imma kienu jippretendu li għall-anqas ir-raġel ikun jirrispettahom u ma jabbużax minnhom.

Jidher ċar li dawn iż-żminijiet kienu żminijiet ta' sbilanċ sesswali, ta' instabilita politika, u ta' ekonomija dejjem sejra lura. Kienu żminijiet li fihom iż-żwieġ kien diffiċli għal ħafna nies, u għal xi wħud anke impossibli. Il-ġenituri kienu jerfgħu huma r-responsabbilta taż-żwieġ ta' binthom. Iż-żwieġ, iebes kemm kien iebes, kien meqjus li jħares lix-xebba mill-perikli tad-dinja. Ir-rabta taż-żwieġ kienet tħarisha mill-periklu li ma tagħrafx tuża sew is-sesswalita tagħha. Wieħed jista' jifhem għalhekk, għala lill-bniet kienu jżewġuhom kmieni. Fl-1600, raġel mill-Mosta kien stqarr li lill-martu kien iżżewwiġha meta kellha 11-il sena. U Margarita Zammit, minn Għawdex kienet iddikjarat li żżewġet meta kellha biss 12-il sena. Jidher car li n-namur u għerusija fit-tul ma kinux jgħaddu minn ras in-nies ta' dak iż-żmien. L-individwu ftit kellu minn fejn jagħżel. It-tlaqqigħ taż-żwieġ kien ħafna drabi deċiż mill-ġenituri, u dawn kienu jiddeċiedu skont il-pożizzjoni soċjali u l-ġid li jkollu dak li jkun. Dan kien ifisser li ħafna nisa kienu jispiċċaw jiżżewġu rġiel li magħhom ma kellhom l-ebda rabta emozzjonali. Dan ma kienx wisq differenti minn

dawk li jidħlu għall-ħajja reliġjuża. Dawn ukol kienu jispiċċaw maqbuda f'ħajja li għaliha ma kellhom l-ebda vokazzjoni. B'dan il-mod kemm dawk li jiżżewġu kif ukoll dawk li jsiru reliġjużi kien faċli ferm li jispiċċaw frustrati sesswalment u emozzjonalment.

Iż-żwieġ kien iġib l-unur lill-mara u l-familja tagħha. La kienet miżżewġa, is-sesswalita tal-mara kienet taħt kontroll legali, u ż-żwieġ kien jagħtiha l-prestiġju u pożizzjoni soċjali. Dan joħroġ ċar mill-iStatus Animarum – il-qagħda tal-erwieħ- tal-1667, tal-parroċċa ta' Portu Salvu (San Duminku), l-Belt. Minn elfejn u erbgħa u sebgħin mara adulta, dsatax-il waħda biss kienu mniżżla bħala *Bizocche* (sorijiet terzjarji). U minn dawn id-dsatax, erbgħa biss kienu taħt il-45 sena.

In-nisa kienu meqjusa li ma kinux kapaċi jgħixu weħidhom mingħajr il-ħarsien ta' xi raġel bla ma jaqgħu fil-periklu tad-dnub. U allura l-irġiel, u l-missirijiet, u xi kultant anke l-aħwa subien, kienu jitqiesu li huma responsabbli minnhom. Is-soċjeta kienet allura tagħmel restrizzjonijiet kbar fuq il-mara. Iż-żwieg kien arranġement li kien jimpurtah l-iżjed mill-kundizzjonijiet ekonomiċi tal-familja, u x-xewqat u l-emozzjonijiet tal-koppja kienu jiġu ferm wara. Iż-żwieġ kien post fejn tqiegħed in-nisa kollha li jkunu sesswalment maturi biex is-soċjeta tkun tista' tikkontrollhom, l-aktar permezz ta' l-irġiel tagħhom.

Kienet x'kienet il-pożizzjoni soċjali tagħhom, in-nisa ma kellhomx post la fil-politika u lanqas fl-oqsma professjonali. Il-pożizzjoni soċjali ta' missierhom kienet tiddetermina huma lil min setgħu jiżżewġu, imma weħedhom, mingħajr il-familja, ma kellhomx saħħa. F'soċjeta ddominata mill-irġiel, in-nisa kienu għalhekk, iridu jew ma jridux, isibu ruħhom jagħmlu parti mill-familja tar-raġel tagħom. Il-valur tagħhom fis-suq taż-żwieġ kien jiddependi l-aktar mid-dota li setgħu jġibu magħhom. It-tendenza kienet li ż-żwieġ isir bejn individwi tal-istess pożizzjoni soċjali u ekonomika. F'Malta anke l-awtoritajiet (il-Gvern) kienu stipulaw li ma kinux jirrekonoxxu żwiġijiet bejn individwi ta' klassi soċjali differenti, għax din kien iġib diżunur lill-qraba tagħhom. Jiġifieri ż-żwieġ ma setax jeżisti mingħajr l-approvazzjoni ta' ħaddieħor. Fil-klassijiet soċjali kollha, lil min tieħu b'martek jew żewġek kien ikkontrollat u inflwenzat mill-familja tiegħek, mill-qraba, u min-nies li taf, għax dak jew dik li tagħżel kien ikollhom effett ukoll fuq iċ-ċirkustanzi soċjali, ekonomiċi u domestiċi tal-familja tiegħek. Rari kont tisma mara titkellem fuq l-imħabba romatika fil-konfront ta' raġel. Is-sieħeb jew sieħba fiż-żwieġ kien għalhekk jintgħażel mhux għall-imħabba, imma għall-bżonnijiet marbuta mal-kura tad-dipendenti, l-ġid tan-negozju tal-familja, jew għat-tkomplija tar-razza. Iż-żwieġ bejn partijiet ta' livelli soċjali u ekonomiċi differenti kien għalhekk skoraġġit. B'dana kollu xorta kien isir taħlit soċjali fiż-żwiġijiet fis-saffi kollha tas-soċjeta', l-aktar fin-naħat tal-port il-kbir. Biex wieħed jifhem dal-fenominu jrid jiftakar li qed nitkellmu fuq ekonomija mibnija fuq il-biedja u l-agrikoltura, u li fiha, biex żwieġ iseħħ kien hemm bżonn it-tqassim tal-propjeta', kemm għall-għarus u kemm għall-għarusa.

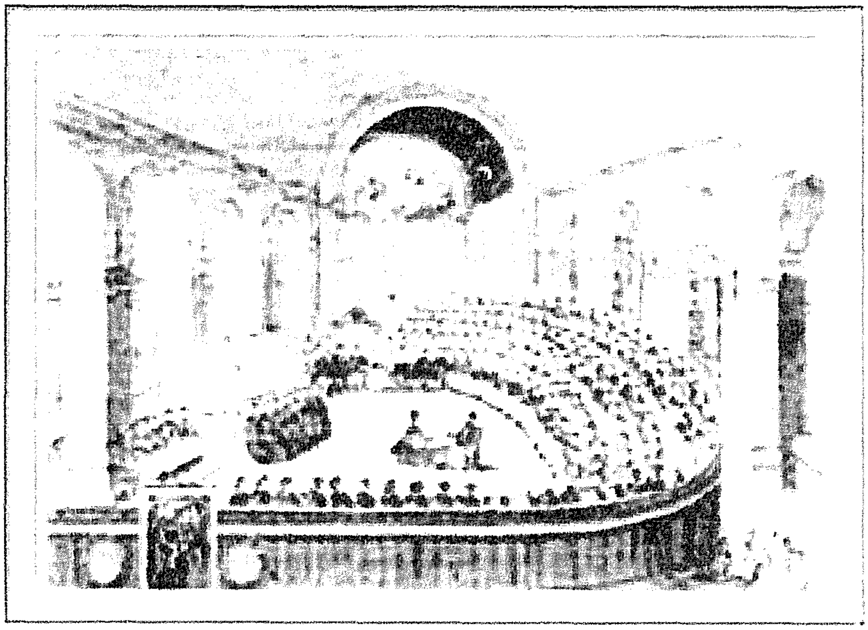

Il-Konċilju ta' Trentu hu meqjus fost l-aktar important minn dawk li laqqgħet il-Knisja Kattolika. Seħħ bejn Diċembru, 1545 u Diċembru 1563 u ltaqa' 25 darba. L-ewwel tmien sessjonijiet tlaqqgħu fil-belt ta' Trentu bejn l-1545 u l-1547; it-tliet sessjonijiet ta' wara tlaqqgħu f'Bologna fl-1547, tul il-pontifikat tal-Papa Pawlu III. Il-Konċilju reġa' ltaqa' fil-belt ta' Trentu għal erba' sessjonijiet oħra, bejn l-1551 u l-1552, meta kien hemm il-Papa Ġulju III. L-aħħar disa' sessjonijiet iltaqgħu taħt il-Papa Piju IV, fi Trentu wkoll, bejn l-1559 u l-1563.

Il-Konċilju kkundanna dawk li sejjaħ bħala "ereżiji Protestanti" u ddefinixxa t-tagħlim tal-Knisja fuq l-Iskrittura u t-Tradizzjoni, id-Dnub tan-Nisel, is-Sagramenti, l-Ewkaristija fil-quddiesa, u l-qima tal-qaddisin. B'riżultat ta' dan il-Konċilju, l-Papa Piju IV ħareġ il-Katekiżmu Ruman (1566), il-Brevjarju rrevedut (1568), u l-Missal irrivedut (1570), hidma li tat bidu għal dik li llum tissejjaħ "il-quddiesa Tridentina".

Fuq nett tidher inċiżjoni qadima li turi sessjoni mill-Konċilju ta' Trentu.

Sa l-aħħar tas-seklu sittax, il-kuntratt jew il-kitba taż-żwieġ kienet saret strument importanti ta' kif il-propjeta' tgħaddi minn id għall-oħra. Id-dota tidher li kienet importanti l-aktar biex tiżgura li l-mara tiġbed lejha sieħeb addattat. Wara l-Konċilju ta' Trentu, b'deċizjonijiet aktar stretti minn-naħa tal-Knisja, jidher li tjiebet xi ftit il-pożizzjoni legali tal-mara fl-isfera ekonomika. Imma l-iżvantaġġi ċivili baqgħu, bħal ma jixhed il-bżonn li fil-kitba taż-żwieġ, jekk ma jkunx hemm il-missier, ried ikun hemm sostitut, mqar xi ħadd jiġi mill-mara mil-bogħod.

Iż-żwieġ kien ukoll jinġieb bħala raġuni għala n-nisa kellhom jiġu esklużi minn pożizzjonijiet u karigi pubbliċi. Id-dmir li kellhom li jobdu lil żwieġhom, kien jimpedihom milli jaġixxu ta' persuni indipendenti. Anke jekk mara tkun xebba jew armla, kienet tidħol taħt din l-oġġezzjoni wkoll, għax dawn setgħu, xi darba, jiżżewġu. Kienet id-dota li tiddetermina l-futur tal-mara. Fil-prinċipju tagħha, d-dota li ġġib magħha l-mara kienet tibqa' marbuta magħha għal għomorha. Id-dota kellha l-funzjoni li mhux biss tgħin fl-operat tad-dar u l-familja waqt li r-raġel għadu ħaj, imma wkoll biex tipprovdi mezz ta' għixien għall-mara wara l-mewt ta' żewġha. Id-dota setgħet titgawda mill-mara meta tormol, imbagħad wara mewtha tgħaddi għand it-tfal. Imma l-irġiel li jberbqu u jaħlu d-dota ta' marthom tant kienu komuni li fl-elf sitt mija u erbgħin, il-Gran Mastru Lascaris għamel anke liġijiet biex irażżnu abbużi bħal dawn. Iddikjara li raġel li jberbaq fix-xejn id-dota ta' martu jeħel għaxar uqijiet li kellhom jitħallsu lit-tezor.

Id-dota kienet titniżżel f'kuntratt, jew kitba, taż-żwieġ. Il-kitba taż-żwieġ kienet issir aktar fl-ibliet milli fl-irħula, fejn fil-biċċa l-kbira l-ftehim kien isir *senza scrittura* (jiġifieri bil-fomm quddiem ix-xhieda). Fil-fatt l-istudjuż Malti tas-seklu tmintax Agius de Soldanis isejjaħ arranġementi bħal dawn bħala *colla parola* (jiġifieri bil-kelma). F'Malta, l-missier ġie li ntrabat li jibni anke dar għal bintu u għal żewġha bħala dota għaż-żwieġ. M'hemmx dubju li bint li ġġib magħha dar bħala dota għandha ċans ferm ikbar li ssib raġel ta' kwalita tajba. It-tagħmir tad-dar kien ħafna drabi r-responsabbilta ta' missier it-tifla, għalkemm id-dota setgħet tinkludi wkoll l-artijiet u affarijiet immobbli. Id-dota tal-bint kienet tvarja skont ma tista' l-familja tagħha, u skont kemm il-familja kienet akkanita li ż-żwieġ iseħħ. Il-prinċipju tal-liġi Rumana li *"nullum sine dote fiat conjugium iuxta possibilitatem"* jiġifieri li "kemm jista' jkun kull żwieġ kellu jkollu dota" kien ifisser li jekk il-familja tat-tifla ma setgħetx tagħti d-dota li weghdet qabel iż-żwieġ – għax ħafna drabi din il-wegħda kienet issir ma' l-għerusija – iż-żwieġ ma setax iseħħ u kull ftehim li kien hemm kien jitħassar. Għalhekk jidher illi l-Konċilju ta' Trentu żamm viċin ħafna tal-liġi Rumana.

Il-Konċilju ta' Trentu kien tħabat biex jistabbilixxi ċ-ċerimonja reliġjuża u pubblika taż-żwieġ bħala l-uniku mod ta' kif ikun hemm żwieġ validu. U allura, uffiċċjalment, l-aspett finanzjarju ma kienx ingħata daqstant relevanza. Imma xorta waħda, għall-iskopijiet tal-liġi Rumana l-aspetti finanzjarji kienu jiġu qabel iċ-ċerimonja reliġjuża. Hemm każi li juru illi l-għoti tad-dota lill-bint għoddu faqqar lill-familja tagħha. F'talba li kien għamel wieħed raġel mis-Siġġiewi biex jingħata art pubblika kien iddikjara li d-dota li ta' lil tliet uliedu bniet kienet tefgħet lill-familja fil-faqar u l-erba' uliedu l-oħra, hu u l-mara ma kellhom biex jgħixu. Jiġifieri l-bniet kienu ta' piż. Numru kbir ta' bniet fil-familja kien ta' uġiegħ ta ras, għax il-bniet joħorġu l-ġid minn ġewwa, filwaqt li s-subien setgħu idaħħlu fil-familja ġid ġdid. Din il-kundizzjoni għadha rikorrenti f'żoni rurali f'ċerti partijiet ta' l-Asja bħal ma hi l-Indja fejn ħafna nisa jisfgħu vittmi ta' kwistjonijiet bejn il-familji minħabba d-dota.

Mela l-importanza tal-mara fejn jidħol il-qsim tal-propjeta kienet tiddetermina l-pożizzjoni soċjali tagħha. Mara li setgħet iġġib il-propjeta bħala dota kienet tiġbed lejha rġiel ta' kalibru ogħla. Fi studju li R.J. Faith għamlet fuq id-drawwiet fil-qsim tal-wirt fl-Ingilterra Medjevali, tissuġġerixxi li nisa romol li jkunu wirtu l-propjeta ta' żwieġhom kienu mfittxija aktar għaż-żwieġ minn nisa oħra. Dan għaliex ħafna drabi dawn in-nisa kienu jġibu magħhom artijiet, djar u ġid ieħor li akkwistaw fl-ewwel żwieġ. F'dan il-każ it-tieni raġel kien imur joqgħod mal-mara – dak li fl-antropoloġija jissejjaħ 'uxorilocality' minflok il-mara tmur toqgħod mar-raġel jew 'virilocality'. F'każi bħal dawn il-mara kienet tkun f'pożizzjoni b'saħħitha ferm imma r-raġel kien ukoll jaqbillu għax kien ikollu kwalita' ta' ħajja aħjar u kien jassigura kwalita' aħjar lid-dixxendenti tiegħu. Iżda n-norma kienet bil-maqlub jiġifieri iktar kont issib nisa jmorru joqgħodu mar-raġel 'virilocality' milli rġiel imorru joqgħodu mal-mara 'uxorilocality'.

Għalhekk id-drawwa li l-mara tmur toqgħod mal-familja ta' żewġha kienet importanti ħafna fis-soċjetajiet ta' qabel ir-rivoluzzjoni industrijali tas-seklu dsatax. Kien hemm bżonn li l-mara tidħol tmidd idejha fil-qasam minn fejn ir-raġel kellu l-għixien tiegħu, ħafna drabi x-xogħol tar-raba'. Dan il-qasam tax-xogħol kien ħafna drabi mibni fuq il-kuntatti ekonomiċi u politiċi li kellhom bejniethom l-irgiel. U allura l-qofol ta' kollox kien il-post minn fejn kien jaħdem ir-raġel. Imma fil-każ ta' Malta m'hemm l-ebda prova ċara li l-mara kienet awtomatikament tmur toqgħod mal-familja ta' żewġha. Imma peress li d-dinja tal-mara kienet spiss il-ħajja ta' ġewwa d-dar, din ma setgħetx tieħu sehem fis-sistema ekonomika ta' barra d-dar, sakemm, m'għandniex xi ngħidu, ma tinzertax li tkun armla, jew ta' xi klassi għolja. Imma anke f'dal-każ, l-amministrazzjoni ta' ġidha u ħwejjiġha ħafna drabi kien jindaħal fiha xi amministratur jew nutar.

Adottat minn: Carmel Cassar, *Daughters of Eve. Women, Gender Roles and the Impact of the Council of Trent on Catholic Malta.* (Mireva, 2002).

© Carmel Cassar